

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ¹

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ἄ ἤθελα νὰ μοιραστῶ μαζί σας σκέψεις γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, τοὺς φοιτητὲς καὶ ἐπιστήμονες καὶ τὴν κοινωνία στὸν Δυτικὸ κόσμον καὶ τὴν Ἑλλάδα τοῦ 21^{ου} αἰῶνα. Ἐπέλεξα τὸ θέμα αὐτὸ γιὰ τρεῖς κυρίως λόγους:

Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι ὅτι ἡ πρόσφατη ἀπονομή ἐπιτίμου καθηγεσίας ἀπὸ τὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ ἐπιτίμου διδακτορικοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὸ πρόσωπό

μου μὲ ἔκανε νὰ σκεφτῶ, στὸ μέσο τῆς καριέρας μου, ὄχι μόνον τὸ ποῦ βρίσκομαι καὶ πρὸς τὰ ποῦ θὰ ἤθελα νὰ πορευθῶ ὡς καθηγητὴς ἑνὸς διακεκριμένου Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ ποῦ βρίσκονται καὶ πρὸς τὰ ποῦ πορεύονται τὰ μείζονα Πανεπιστήμια καὶ οἱ ἐπιστήμονες τοῦ δυτικοῦ κόσμου σήμερα.

Ὁ δεῦτερος λόγος ἦταν οἱ ἐπακόλουθες σκέψεις μου γιὰ τὸ ποῖα σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ρόλος τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἡμᾶς ὡς φοιτητοῦ ἢ ἐπιστήμονα καὶ τὴ σημερινὴ κατάσταση, ἰδίως στὴν Ἑλλάδα τοῦ σήμερα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δυναμικὴ μελλοντικὴ πρόοδο τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζοῦμε καὶ δροῦμε. Θὰ ἤθελα, δηλαδή, νὰ μεταφέρω μιὰ εἰκόνα ἢ ἓνα ὄραμα ἑνὸς μελλοντικοῦ Πανεπιστημίου διαφορετικοῦ ἀπὸ αὐτὸ ποῦ βιώνουμε σήμερα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι αὐτὸ θὰ γίνῃ ἓνα ἔναυσμα γιὰ κάποιες δημιουργικὲς σκέψεις ἢ καὶ προοδευτικὲς καὶ καινοτόμες δράσεις κατὰ τὴν περίοδο τῆς σημαντικῆς καὶ πολὺπλευρης κρίσης ποῦ ἀντιμετωπίζει ἡ Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια.

Ὁ τρίτος λόγος εἶναι ὅτι θὰ ἐπιθυμοῦσα πραγματικὰ οἱ ἐμπειρίες οἱ ὁποῖες

1 Τὸ κείμενο βασίζεται σὲ εἰσήγηση μὲ τὸ ἴδιο θέμα τοῦ Καθηγητῆ τῆς Παθολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard κ. Χρήστου Μαντζώρου στὴν αἴθουσα ἐκδηλώσεων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Καρύτση 14, σὲ ἐκδίλωση μὲ τὴ συνδιοργάνωση τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως. Μέρη τοῦ κειμένου ἐκφωνήθηκαν καὶ κατὰ τὶς τελετὲς ἀνακρῦξεως τοῦ κ. Χρήστου Μαντζώρου σὲ Ἐπίτιμο Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τὸν Μάιο καὶ σὲ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸν Μάρτιο τοῦ 2016, καθὼς καὶ σὲ ὁμιλία στὴν Ἱατρικὴ Ἐταιρεία Θεσσαλονίκης. Μέρος τοῦ κειμένου δημοσιεύθηκε στὰ Ἐπίσημα Πρακτικὰ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 2016 καὶ ἀλλοῦ, καὶ πρόσφατα στὸ περιοδικὸ τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως *Παρεμβολή* 116, σελ. 18-21.

μεταφέρονται μέσω αυτής της σύντομης παρουσιάσεως να αποτελέσουν ένα παράδειγμα για τους νέους ανθρώπους, ώστε να σχεδιάσουν και να δημιουργήσουν ένα μέλλον, για τους ίδιους και την κοινωνία στην οποία ζούν, πολύ καλύτερο από αυτό το οποίο κληρονομούν.

Θα ήθελα να ξεκινήσω παρουσιάζοντας ποια είναι η ομάδα μας, ποῦ δρᾷ και τί δημιουργεῖ, ὄχι για να παρουσιάσω την ομάδα αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ παρουσίαση τοῦ ἔργου της θὰ ἀποτελέσει τὸ ἔναυσμα γιὰ ἀποτελεσματικὴ μίμηση ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀφετηρία παρουσιάσεως τοῦ τρόπου σκέψεως καὶ λειτουργίας Πανεπιστημίων αἰχμῆς στὸν Δυτικὸ Κόσμο τοῦ σήμερα. Κατόπιν, θὰ ήθελα νὰ περιγράψω πῶς βλέπω τὸ πανεπιστήμιο καὶ τὴν κοινωνία μας νὰ ἀλληλεπιδροῦν στὸ παρὸν καὶ ποῦ πορεύονται στὸ προβλεπτὸ μέλλον.

Ἡ ἐπιστημονικὴ δουλειὰ τὴν ὁποία ἡ ομάδα μου ἐπιτελεῖ στὴ Βοστώνη θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ περιγραφεῖ μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ ὄρο "from the bedside to the nucleoside and back to the bedside". Δηλαδή, ξεκινᾶμε μὲ τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποία ἀπομένουν σήμερα ἀναπάντητα στὸ κρεβάτι τοῦ ἀσθενοῦς, γιὰ νὰ περάσουμε στὸ ἐργαστήριο, ὅπου ἀναζητοῦμε

τὶς κατάλληλες ἀπαντήσεις, καὶ νὰ ξαναγυρίσουμε μέσω τῆς κλινικῆς ἔρευνας στὸ κρεβάτι τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ κατ' ἐπέκταση στὴν κοινωνία, ἔχοντας φτιάξει καινούργια διαγνωστικὰ καὶ θεραπευτικὰ ἐργαλεῖα, ὥστε νὰ προάγουμε τὴν ὑγεία καὶ τὴν εὐτυχία τῶν συνανθρώπων μας.

Ἡ δική μου ἔρευνα ἐπικεντρώθηκε στὴν παχυσαρκία καὶ τὶς ἐπιπλοκές της (διαβήτη, καρδιαγγειακὰ ἐπεισόδια, καρκίνους), καθὼς καὶ στὴν

ἀκριβῶς ἀντίθετη νόσο, εἰκόνα-καθρέπτη, τὴ νευρογενῆ ἀνορεξία. Προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε τὶς γενεσιουργὲς αἰτίες τῆς νευρογενοῦς ἀνορεξίας ἢ καὶ τῆς παχυσαρκίας, ἀλλὰ, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν μπορέσουμε νὰ λύσουμε ριζικὰ τὸ πρόβλημα τῆς παχυσαρκίας, ἀνακαλύπτοντας τὶς ὁρμόνες μεσολαβητές, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὶς ἐπιπλοκές της, ὑπερλιπιδαιμία, ὑπέρταση, διαβήτη, καρδιαγγειακὰ ἐπεισόδια, καρκίνους. Γιατί ἀσχολήθηκα καὶ ἀσχολοῦμαι μὲ αὐτὸ τὸ θέμα; Γιατί θὰ ἦταν πολὺ καλύτερο νὰ ἀσχοληθεῖ κανεὶς μὲ ἓνα πολὺ συχνὸ πρόβλημα, στὸ ὁποῖο, ἔστω καὶ ἂν ἔχει κανεὶς μιὰ πολὺ μικρὴ συνεισφορά, ἢ προσφορά του στοὺς συνανθρώπους του θὰ ἦταν ἀθροιστικὰ πολὺ μεγαλύτερη λόγω τῆς μεγάλης συχνότητας τοῦ προβλήματος. Ἡ ἐπιδημία τοῦ 21^{ου} αἰῶνα στὶς δυτικὲς κοινωνίες εἶναι ἡ ἐπιδημία τῆς παχυσαρκίας.

Ὅταν ξεκίνησα στὴν Ἀμερικὴ ὡς νέος εἰδικευόμενος, ἂν διάβαζε κανεὶς τὰ κλασικὰ συγγράμματα, τοῦ Guyton, ὅπως αὐτὸ τοῦ 1996, θὰ ἔβλεπε μόνον δύο παραγράφους γιὰ τὸν λιπώδη ἰστό. Ἡ μία ἀναφέρει ὅτι ἐκεῖ ἀποθηκεύουμε ὅσες θερμίδες δὲν πρόκειται νὰ κάψουμε πολὺ σύντομα, καὶ ἡ δευτέρη ὅτι ὁ λιπώδης ἰστός μᾶς προστατεύει ἀπὸ τὸ κρύο.

Άρχισαμε νὰ μελετοῦμε αὐτὸν τὸν ἰστό, κυρίως γιὰτὶ αὐξανόταν ὁ ἐπιπολασμός τῆς παχυσαρκίας, καὶ προσπαθήσαμε νὰ μάθουμε τὸ τί καὶ γιὰτί. Ἡ πρώτη μεγάλη ἀνακάλυψη στὸ πεδίο ἦταν ἡ ἀνακάλυψη μιᾶς ὁρμόνης, τῆς λεπτίνης, ἡ ὁποία πολλοὶ νόμισαν ὅτι θὰ ἦταν ἡ μαγικὴ λύση γιὰ τὴν παχυσαρκία. Στὴν πορεία, στὸν πηγαῖο γιὰ τὴν Ἰθάκη, βρήκαμε ὅτι εἶναι σαράντα πέντε περίπου οἱ ὁρμόνες ποὺ ἐκλύονται ἀπὸ τὸν λιπώδη ἰστό, καὶ ὅτι ὁ λιπώδης ἰστός εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἔνδοκρινὸς ὄργανο ποὺ ἔχουμε στὸ σῶμά μας, τὸ ὁποῖο ἐπικοινωνεῖ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὄργανα τοῦ σώματός μας. Γιὰ τὴ νευρογενῆ ἀνορεξία, γιὰ παράδειγμα, ἡ δική μας δουλειὰ σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἔδειξε ὅτι αὐτὲς οἱ κοπέλες, κυρίως, ἔχουν ἔλλειψη λεπτίνης. Σὲ μιὰ σειρὰ ἐργασιῶν στὸ Lancet, στὸ NEJM κτλ. δείξαμε ὅτι, ὅταν τὴν φτιάξαμε καὶ τὴν δώσαμε σὲ αὐτὲς τὶς κοπέλες, αὐτὴ ἡ ὁρμόνη πηγαίνει στὸν ἐγκέφαλο, ὅπου δρᾷ καὶ συντονίζει ὅλα τὰ νευρο-ἐνδοκρινικὰ συστήματα τοῦ ἐγκεφάλου. Ὑπὸ θεραπεία ἀρχίζουν αὐτὲς οἱ κοπέλες νὰ ἔχουν φυσιολογικὸ ὁρμονικὸ προφίλ, καί, ἂν συνεχίσουν τὴν θεραπεία γιὰ δύο περίπου χρόνια ἢ παραπάνω, μπορούμε νὰ προστατεύσουμε ἢ νὰ θεραπεύσουμε τὴν ὀστεοπόρωση αὐτῶν τῶν ἀτόμων, ὥστε νὰ μὴν ἔχουν κατάγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει σήμερα ἄλλη θεραπεία.

Πῶς φτάνει κανεὶς, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ ἀνακάλυψη μορίων, στὸ νὰ φτιάξει ἕνα καινούργιο φάρμακο; Γιὰ τοὺς φοιτητές μας, ἀκολουθώντας ἀκριβῶς τὴν πορεία ποὺ ἀκολουθοῦν τὰ μαθήματά τους στὴν ἰατρικὴ. Ξεκινᾷ κανεὶς ἀπὸ τὴ γενετικὴ καὶ βιοχημεία, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐπιτρέψει τὴν ἀποκρυπτογράφηση ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος καὶ τὴ σύνθεση δεκάδων χιλιάδων πρωτεϊνῶν. Κατόπιν, προσπαθεῖ κανεὶς μέσῳ τῆς φαρμακολογίας νὰ βρεῖ ποιὲς

ἀπὸ αὐτὲς θὰ εἶναι οἱ πιὸ πολλὰ ὑποσχόμενες. Ἀπὸ τὴ φαρμακολογία περνᾷ κανεὶς στὴ φυσιολογία καὶ σὲ πειράματα σὲ ποντικᾶκια ἢ σὲ μικρὰ ζῳᾶκια, γιὰτὶ αὐτὰ ζοῦν πολὺ λιγώτερο χρόνο, καὶ ἄρα μπορεῖ κανεὶς νὰ μάθει περισσότερα σὲ

Ἡ κυβέρνησις στὶς ΗΠΑ χρηματοδοτεῖ τὴν ἔρευνα στὴν ὑγεία μὲ περίπου τριάντα δισεκατομμύρια τὸν χρόνο· οἱ φαρμακευτικὲς ἐταιρεῖες ἢ ἰδιωτικοὶ ὀργανισμοὶ ἐπενδύουν πολὺ περισσότερα. Γιὰτί τὸ κάνουν αὐτό; Γιὰτί ὡς κοινωνία κερδίζουμε. Κερδίζουμε μὲ τὰ νέα φάρμακα, κερδίζουμε μὲ τὰ νέα διαγνωστικὰ ἐργαλεῖα, κερδίζουμε οἱ ἀσθενεῖς μας, γιὰτί ζοῦν καλύτερα ἢ περισσότερο, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμάδες καὶ οἱ κοινωνίες ποὺ ἐφευρίσκουν αὐτὰ τὰ φάρμακα μποροῦν νὰ τὰ πωλοῦν σὲ ἄλλες κοινωνίες καὶ νὰ προχωροῦν καὶ ὀικονομικὰ καὶ πολιτιστικὰ καὶ κοινωνικὰ πιὸ μπροστά.

πολὺ μικρὸ χρονικὸ διάστημα. Ἐὰν βρεῖ κανεὶς ἕνα καινούργιο μόριο τὸ ὁποῖο εἶναι πολλὰ ὑποσχόμενο ὡς νέο φάρμακο, τὸ FDA ἢ ἀντίστοιχα ὁ Εὐρωπαϊκὸς μηχανισμὸς ἐγκρίσεως τῶν φαρμάκων ζητᾷ νὰ πραγματοποιηθοῦν ἔρευνες σὲ

τουλάχιστον τρία είδη, συνήθως σκυλάκια, πιθηκάκια και ποντικάκια, ώστε να αποδείξει κανείς, πριν το δώσει στον άνθρωπο, ότι είναι ασφαλές. Κατόπιν ξεκινούν μελέτες σε ανθρώπους, πρώτα μελέτες παρατήρησης / επιδημιολογίας, και κατόπιν μέσω τυχαιοποιημένων, διπλών τυφλών μελετών αποδεικνύεται εάν το συγκεκριμένο φάρμακο είναι χρήσιμο ή όχι. Είναι πολύ περισσότερες οι μελέτες επιδημιολογίας και φθινοτόρες και εύκολότερες, ενώ είναι πολύ πιο δύσκολο το να κάνει κανείς τυχαιοποιημένη τυφλή διπλή μελέτη, ή οποιαδήποτε απαιτείται για την τελική έγκριση.

Υπενθύμιση για τους καθηγητές, ίσως καινούργια γνώση για το φοιτητικό άκροατήριο, είναι ότι, για να φτάσει κανείς σε ένα φάρμακο που χρησιμοποιούμε σήμερα στην κλινική, ξεκινάμε από δέκα χιλιάδες μόρια. Μέσω της βασικής έρευνας θα εξαλειφθούν τα περισσότερα από αυτά τα μόρια ως υποψήφιοι παράγοντες, και θα περάσουν σε έρευνα στα ποντικάκια περίπου 250 μόρια. Από αυτά τα 250, μόνον 100 θα φτάσουν σε μελέτες στον άνθρωπο, διότι ή δεν θα έχουν αποτελεσματικότητα ή θα έχουν παρενέργειες. Από τα 100 που υπεισέρχονται σε πρώτη φάση κλινικών μελετών, μόνον 5 θα περάσουν στην επόμενη φάση. Από τα 5, μόνον 2 θα περάσουν στη φάση τρία, και μόνον ένα θα εγκριθεί εν τέλει για χρήση από ασθενείς.

Η λεπτή βρήκε πρόσφατα έγκριση στην Αμερική και Ιαπωνία για σπάνια σύνδρομο λιποδυστροφίας που συνοδεύονται με υπερτριγλυκεριδαμία, υπεργλυκαιμία και ίνσουλινοαντοχή, και έπικείται ή έγκριση και σε Ευρωπαϊκές χώρες.

Η δεύτερη όρμηση με την οποία ασχοληθήκαμε λέγεται αντιπνεκτική. Βρήκαμε μέσω της φυσιολογίας σε ποντικάκια και κατόπιν σε ανθρώπους ότι είναι μια όρμηση ή οποιαδήποτε είναι πολύ χρήσιμη ως

ίνσουλινοευσθητοποιός παράγοντας. Όταν λείπει αυτή η όρμηση στον άνθρωπο, δημιουργείται διαβήτης, υπεργλυκαιμία και κάποιες καρδιαγγειακές νόσοι. Το φάρμακο INT131 είναι ένα σκεύασμα το οποίο είναι αρκετά ειδικό, ώστε να μη δημιουργεί παρενέργειες, να ανεβάζει τα επίπεδα της αντιπνεκτικής και να βελτιώνει την ίνσουλινοαντοχή. Αυτό το φάρμακο τώρα έχει μπει στην τρίτη φάση κλινικών δοκιμών, για διάφορες παθήσεις, έχοντας καταπληκτικά αποτελέσματα σε ασθενείς με διαβήτη και σκλήρυνση κατά πλάκας.

Προσπαθεί δηλαδή κανείς, όσο μπορεί και όσο του επιτρέπουν οι χρονικοί και πρακτικοί περιορισμοί, να βλέπει ασθενείς, να διοικεί μια κλινική, να εκπαιδεύει νέους ανθρώπους, να προωθεί καινούργια φάρμακα μέσω της παραγωγής καινοτόμου γνώσης. Η όλη αυτή πορεία είναι χρονοβόρος, θέλει ήρωικές προσπάθειες και άφοβηση μοναστική, ώστε να είναι κανείς αποτελεσματικός, και φυσικά είναι εύρω- ή δολαριοβόρος.

Είναι λοιπόν πολύ σπουδαίο, είτε για τον ακαδημαϊκό χώρο είτε για τις φαρμακευτικές εταιρείες, να έχει μια κοινωνία έξυπνους ανθρώπους, καλά εκπαιδευμένους, που θα μπορέσουν να βρουν από αυτά τα αρχικά 10.000 μόρια ποιο θα είναι το ένα το οποίο θα γίνει φάρμακο, και να το κάνουν γρήγορα. Η όλη αυτή διαδικασία παίρνει συνήθως δεκαπέντε χρόνια, και για κάθε φάρμακο το οποίο αναπτύσσουμε το κόστος αγγίζει το 1 δισεκατομμύριο δολάρια. Ένα πολύ σπουδαίο φάρμακο μπορεί όμως να αποφέρει στο κράτος ή στην εταιρεία ή οποιαδήποτε δημιουργήσει έξι δισεκατομμύρια δολάρια τον χρόνο, και έτσι να αποσβεσθεί όλο το κόστος της δημιουργίας του πολύ γρήγορα. Η κυβέρνηση στις ΗΠΑ χρηματοδοτεί την έρευνα στην υγεία με περίπου τριάντα δισεκατομμύρια τον χρόνο.

οί φαρμακευτικές εταιρείες ή ιδιωτικοί οργανισμοί επενδύουν πολύ περισσότερο. Γιατί τὸ κάνουν αὐτό; Γιατί ὡς κοινωνία κερδίζουμε. Κερδίζουμε μὲ τὰ νέα φάρμακα, κερδίζουμε μὲ τὰ νέα διαγνωστικά ἐργαλεία, κερδίζουμε οἱ ἀσθενεῖς μας, γιατί ζοῦν καλύτερα ἢ περισσότερο, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμάδες καὶ οἱ κοινωνίες ποὺ ἐφευρίσκουν αὐτὰ τὰ φάρμακα μποροῦν νὰ τὰ πωλοῦν σὲ ἄλλες κοινωνίες καὶ νὰ προχωροῦν καὶ οἰκονομικὰ καὶ πολιτιστικὰ καὶ κοινωνικὰ πιὸ μπροστά.

Ποῦ βρίσκεται καὶ πρὸς τὰ ποῦ πορεύεται ἡ δική μας κοινωνία σήμερα; Στὴν πρώτη εἰκόνα ποὺ προβάλλεται, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει βᾶσιμα εἴτε ὅτι ὁ ὁδηγὸς τοῦ ὀχιμάτος ποὺ παρουσιάζεται ἀντικρίζει ἓνα λυκαυγές, τὴν ἀρχὴ μιᾶς νέας, λαμπρῆς μέρας, εἴτε ἓνα λυκόφως, τὴν ἀρχὴ μιᾶς βαθιᾶς νύχτας. Τὸ ἐὰν πορεύεται πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ἢ πρὸς τὴ Δύση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πυξίδα του καὶ τοὺς ὁδοδείκτες τῆς λεωφόρου στὴν ὁποία πορεύεται, κάτι ποὺ δὲν εἶναι ἐμφανὲς στὴν εἰκόνα. *Τὸ πρὸς τὰ ποῦ πορευόμαστε, ὡς ἄτομα, ὁμάδες ἢ ὡς κοινωνία ἐξαρτᾶται πράγματι ἀπὸ τοὺς ἀτομικοὺς μας ὁδοδείκτες, καθὼς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τῆς κοινωνίας μας.* Στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ κοινωνία, ὅπου ἐν μέσῳ τῆς κρίσεως βασικὲς καὶ χιλιόχρο-νες ἀρχές, ἀξίες καὶ πρακτικὲς κρίνονται, ἐπανακρίνονται καὶ ἀναθεωροῦνται, κάποιοι ἐπιμένουν νὰ μᾶς δείχνουν ὡς πρόοδο τὴν πορεία πρὸς τὴ μία κατεύθυνση, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι πρὸς τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη κατεύθυνση. Δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι στὴν πράξη πλέον ἐφαρμόζουν αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Νίτσε προειδοποίησε δραματικὰ καὶ ἀπεγνωσμένα τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὰ τέλη ἡδὴ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα γιὰ τὸν ἀπειλητικώτερο ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες ποὺ ἔστεκε στὸ κατῶφλί της, τὸν μπδενισμό. Ἀφηγοῦμαι, ἔλεγε, τὴν ἱστορία τῶν ἐπόμενων αἰῶνων: τὸν

μπδενισμό κάθε ἀξίας, κάθε ποιότητας, κάθε νοήματος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης καὶ πράξης.

Ἔχουν σήμερα, ἐν πολλοῖς, ἐκλείψει οἱ ἀντικειμενικοὶ καὶ ἀπὸ ὅλους ἀποδεκτοὶ πολικοὶ ἀστέρες, οἱ σταθερές, βᾶ-

Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τοῦ Πανεπιστημίου στὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς τέτοιας κρίσης; Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τῶν φοιτητῶν; Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τῶν ἐπιστημόνων ἢ τῶν ταγῶν μιᾶς κοινωνίας;

σει τῶν ὁποίων θὰ μπορούσε κάποιος νὰ προσανατολίσει τὴ ζωὴ του ἢ, ἀκόμα περισσότερο, θὰ μπορούσε νὰ συντάξει κοινωνικὲς ὁμάδες, ὥστε νὰ δράσουν συντονισμένες καὶ ἐναρμονισμένες ὡς πρὸς τὴν ἐπίτευξη κάποιου κοινού σκοποῦ καὶ στόχου. Αὐτὸ ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ ὅτι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἔχει σημαντικὲς πρακτικὲς συνέπειες, κυρίως ὡς πρὸς τοὺς νέους, τοὺς ὁποίους ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ κοινωνία φαίνεται ὅτι, ἐν πολλοῖς, τοὺς χάνει.

Πῶς θὰ μπορούσα νὰ παρουσιάσω ἐν περιλήψει ἀλλὰ ἀνάγλυφα τὸ πῶς βλέπω αὐτὸ τὸ φαινόμενο; Ἄν θὰ ἤθελα νὰ κατηγοριοποιήσω σὲ δύο ἢ τρεῖς ὁμάδες τὶς ἀντιδράσεις τῶν νέων παιδιῶν στὰ σύγχρονα κοινωνικὰ ἐρεθίσματα, θὰ τὶς σκιαγραφοῦσα ὡς ἑξῆς: Ἡ *πρώτη ὁμάδα* εἶναι παιδιὰ ποὺ ἔχουν πολλὰ ταλέντα καὶ τρομερὴ ἐνέργεια, δὲν ἔχουν ὅμως καταφέρει μέχρι σήμερα νὰ βροῦν ἢ νὰ υἱοθετήσουν ὑψηλὰ ἰδανικὰ καὶ δημι-

ουργικά όράματα για τη ζωή τους. Είναι αυτά τὰ παιδιά που βγαίνουν στους δρόμους και διοχετεύουν την ενέργειά τους σὲ τυφλή καταστροφή. Ἡ *δευτέρη ομάδα* εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι «χάνονται» γιὰ τὴ χώρα, διότι μεταναστεύουν στὸ ἐξωτερικό. Αὐτὴ ἡ χώρα ἀντιμετωπίζει κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια μιὰ συνεχῆ διαρροὴ ἐγκεφάλων, τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει προηγούμενο στὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας ὡς πρὸς τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἔνταση. Ὁ *τρίτος τρόπος* μὲ τὸν ὁποῖο χάνεται μιὰ γενιὰ εἶναι μὲ τὸ νὰ μένει στὸν τόπο τῆς καὶ νὰ μὴν ἀξιοποιεῖται. Κάποια φοιτήτρια μου εἶχε στείλει ἕνα στίχο μιᾶς σύγχρονης ποιήτριας, τῆς Κ. Ρούκ, ἐκφράζοντας προφανῶς τὴ δική της κατάσταση ἢ/καὶ αὐτὴ πολλῶν συμφοιτητῶν τῆς: «Κάτι χειρότερο ἀπὸ γερατειά, ἢ χώρα τούτη κατοικεῖται ἀπὸ νιάτα ἀμεταχείριστα» (δὲν μοῦ ἀρέσει ἢ χρῆση τοῦ ὄρου «ἀμεταχείριστα», θὰ ἔλεγα καλύτερα «μὴ ἀξιοποιηθέντα»). Αὐτὴ εἶναι μιὰ πολὺ σημαντικὴ πτυχὴ τῆς πολὺπλευρης κρίσης τὴν ὁποία βλέπω ὅτι ἀντιμετωπίζει ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ κοινωνία, θεωρώντας τὰ πράγματα ἀπὸ ἀπόσταση.

Τὰ ἐρωτήματα λοιπὸν ποὺ ἀναφύονται περιλαμβάνουν: *Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τοῦ Πανεπιστημίου στὴν ἀντιμετώπιση μιᾶς τέτοιας κρίσης; Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τῶν φοιτητῶν; Ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ρόλος τῶν ἐπιστημόνων ἢ τῶν ταγῶν μιᾶς κοινωνίας;* Τὸ παραδοσιακὸ Πανεπιστήμιο, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ ἀμφιθέατρο καὶ τὴ γνώση ποὺ μεταδίδεται ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς κατὰ τὶς ἀπὸ ἀμφιθέατρο διδασκαλίες, ἔχει παρομοιαστῆ μὲ τὶς ἐνέργειες μιᾶς ὁμάδας ἀπὸ «πυροσβέστες» (αὐτοὶ εἶναι οἱ καθηγητὲς), οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν μὲ τὴ μάνικα νὰ πλημμυρίσουν τοὺς φοιτητὲς σὲ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα μὲ ποσότη-

τα γνώσης σὲ τέτοια ἔνταση καὶ τέτοια ταχύτητα, ποὺ ὁ φοιτητὴς κινδυνεύει νὰ πνιγεῖ, καὶ ὡς ἐκ τούτου, σὲ μεγάλο βαθμὸ, ἀπωθεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ καθεαυτό. Ὁ φοιτητὴς διπλαθὴ προσπαθεῖ νὰ ἀπομνημονεύσει βραχυπρόθεσμα κάποιες ἀπὸ τὶς πολλὲς γνώσεις ποὺ τοῦ μεταδίδονται, νὰ δώσει τὶς ἐξετάσεις του, μετὰ νὰ τὰ ξεχάσει ὅλα αὐτά, νὰ μάθει

Ἡ ἐκπαίδευση, κατὰ τὰ κρατοῦντα αὐτὴ τὴ στιγμή στὰ ἀκαδημαϊκὰ κέντρα τῆς Ἀμερικῆς, ἔχει νὰ κάνει κυρίως μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κριτικῆς σκέψης, τῆς ἀναλυτικῆς ἱκανότητος καὶ τῆς συνθετικῆς ἱκανότητος. Θὰ πρέπει νὰ μάθουμε στὰ παιδιά πῶς νὰ μαθαίνουν, πῶς νὰ ἀναλύουν τὰ προβλήματα καὶ πῶς, πολὺ λογικά, κριτικά, νὰ συνθέτουν ἀπαντήσεις γιὰ κρίσιμα προβλήματα εἴτε τῆς εἰδικότητάς τους, εἴτε γενικώτερα, κοινωνικά. Ἐπὶ πλέον, θὰ πρέπει νὰ τοὺς δείξουμε πῶς θὰ ἔχουν γενικώτερη μόρφωση καὶ παιδεία, ἢ ὁποία ὀρίζεται κατὰ πολλοὺς, ὅπως ὁ Ἄινστάιν καὶ ὁ Ἐριώ, ὡς αὐτὸ ποὺ μᾶς μένει, ὅταν ξεχάσουμε αὐτὰ ποὺ μάθαμε.

κάποια άλλα θέματα, που κατόπιν με τη σειρά τους θα τα ξεχάσει και αυτά, όταν δώσει τις εξετάσεις, και πάει λέγοντας. Αυτός ήταν ο παλιός, παραδοσιακός ρόλος του Πανεπιστημίου: Έμφαση στην προσφορά πλήθους γνώσεων και πληροφοριών, οι οποίες, στον βαθμό που αυτό είναι δυνατόν, ενσωματώνονται σε έναν κορμό επιθυμητών γνώσεων με την αποστήθιση.

Αλλά σήμερα δεν χρειάζεται να βασιστούμε στην αποστήθιση, για πολλούς λόγους, κυρίως όμως γιατί είναι εύκολη πλέον η πρόσβαση στην πληροφορία. Για παράδειγμα, με ένα smartphone ή με ένα laptop μπορεί ο φοιτητής να έχει πρόσβαση στις μεγαλύτερες βιβλιοθήκες του κόσμου, μπορεί να έχει άμεσα στη διάθεσή του όλα τα ιατρικά ή άλλα βιβλία τα οποία μπορεί να χρειαστεί να χρησιμοποιήσει, να έχει στα δάκτυλά του όλη τη γνώση με ελάχιστη προσπάθεια. Οί φοιτητές δεν χρειάζεται να απομνημονεύσουν πλέον λεπτομερείς πληροφορίες, στον βαθμό φυσικά που κατέχουν μια έντελως απαραίτητη πλατφόρμα από γνώσεις, πάνω στην οποία είτε θα κτίσουν με επιπλέον γνώσεις, είτε, κυρίως, θα δημιουργήσουν νέες γνώσεις ή θα καινοτομήσουν επί τη βάσει της αναλυτικής και συνθετικής τους ικανότητας. Αν δεν χρειάζεται, λοιπόν, να απομνημονεύσουν οί φοιτητές τόσες πολλές νέες πληροφορίες, τότε ποιός πρέπει να είναι ο ρόλος μας ως Καθηγητών; Θα συνταξιοδοτηθούμε από την από αμφιθέατρο διδασκαλία και θα παραχωρήσουμε τη θέση μας στο Google και στα smartphones; Ποιός είναι ο ρόλος ενός πανεπιστημιακού δασκάλου τον 21^ο αιώνα; Αρχίζουμε να κατανοούμε πώς ο ρόλος ενός δασκάλου είναι να μορφώνει και να εκπαιδεύει: από την πληροφορία στην εκπαίδευση και στη μόρφωση.

Έγραφε ο διάσημος ποιητής Τόμας

Ο ρόλος ενός καθηγητή είναι και να διδάξει και να δημιουργήσει αυτή την ομάδα των υπευθύνων και ώριμων παραγωγικών πολιτών, αλλά και να κρίνει ποιός θα προωθηθεί ποῦ και σε ποιὰ θέση. Σε ένα ακόμη υψηλότερο επίπεδο, ο ρόλος ενός καθηγητή θα ήταν, δρώντας ως πρότυπο, να διδάξει ήθος και αρχές, ώστε οί δημιουργικοί και παραγωγικοί επιστήμονες του μέλλοντος να δρουν ως υπεύθυνοι και ώριμοι κοινωνικοί εργάτες στην ύπηρεσία του συνόλου.

Έλιοτ στην *Έρημη Χώρα*, θρηνώντας, «Ποῦ είναι η σοφία που χάσαμε μέσα στη γνώση· ποῦ είναι η γνώση που χάσαμε μέσα στις πληροφορίες». Ο ρόλος ενός Καθηγητού σε πρωτοποριακό Πανεπιστήμιο του δυτικού κόσμου σήμερα είναι να αναστρέψει αυτό το φαινόμενο, ώστε πάνω στην εύκολα αποκτώμενη πληροφορία να κτίσει την ουσιαστική γνώση και, στις περιπτώσεις που αυτό είναι δυνατόν, να μεταφέρει ή να δημιουργήσει τις συνθήκες για τη γένεση της Σοφίας.

Η εκπαίδευση, κατά τα κρατούντα αυτή τη στιγμή στα ακαδημαϊκά κέντρα της Αμερικής, έχει να κάνει κυρίως με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της αναλυτικής ικανότητας και της συνθετικής ικανότητας. Θα πρέπει να μάθουμε

Μιά κοινωνία που δημιουργεί καινούργια προϊόντα προοδεύει και καινοτομώντας πλουτίζει, γιατί αυτά τα προϊόντα τα πουλά στο έξωτερο. Μιά άλλη κοινωνία, ή οποία οδηγείται στην έλλειψη καινοτομίας, γιατί ή κριτική ικανότητα και ή γνώση δεν καλλιεργούνται, οδηγείται σε ένα φαύλο κύκλο έλλειψης οικονομικών πόρων, συρρίκνωσης της εκπαίδευσης και των οικονομικών δραστηριοτήτων της, οί όποιες οδηγούν σε περαιτέρω έλλειψη οικονομικών πόρων και ούτω καθεξής.

Ήν δέν σπάσει ό φαύλος αυτός κύκλος και ή κοινωνία δέν καινοτομήσει, τότε αναγκαστικά φτωχαίνει και μπαίνει στο περιθώριο της ανάπτυξης. Σε κοινωνίες που βρίσκονται σε αυτόν τον φαύλο κύκλο, βλέπουμε οί νέοι τους να μεταναστεύουν, και οί έναπομέμοντες είτε να επαναστατούν τυφλά, είτε να ύποφέρουν.

στα παιδιά πώς να μαθαίνουν, πώς να αναλύουν τα προβλήματα και πώς, πολύ λογικά, κριτικά, να συνθέτουν απαντήσεις για κρίσιμα προβλήματα είτε της ειδικότητας τους, είτε γενικότερα, κοινωνικά. Ήπι πλέον, θα πρέπει να τους δείξουμε πώς θα έχουν γενικότερη μόρφωση και παιδεία, ή οποία ορίζεται κατά πολλούς, όπως ό Άινστάιν και ό Ήριώ, ως αυτό που μάς μένει, όταν ξεχάσουμε αυτά που μάθαμε.

Κριτική σκέψη, εκπαίδευση, μόρφωση. Μαθαίνουμε λοιπόν στους φοιτητές της Ίατρικής κυρίως, αλλά και άλλους, πώς και πότε να σκέφτονται πολύ γρήγορα ή, σε άλλες περιπτώσεις, πώς και πότε θα πρέπει να σκέφτονται άργα και σταθερά. Όταν πρέπει να αντιμετωπίσει ένα έπειγον στή μέση της νύχτας, ένας γιατρός δέν διαθέτει πολύ χρόνο, για να σκεφτεί, για να βγάλει μια διάγνωση ή να συνταγογραφήσει ένα φάρμακο· θα πρέπει να κάνει “pattern recognition”,

αναγνώριση δηλαδή κάποιων σταθερών, οί όποιες θα τον οδηγήσουν να βρει τη λύση. Σε άλλες περιπτώσεις, όμως, θα πρέπει να σκέπτεται άργα και σταθερά, για να αναλύσει ένα πρόβλημα και να βρει μια λύση. Κάτι αντίστοιχο θα πρέπει να κάνουν για εύρύτερα έρωτήματα έπι τη βάσει του τί συμβαίνει στην κοινωνία γενικότερα και έπι τη βάσει των γενικότερων αρχών οί όποιες καθορίζουν και τον χώρο τους και τις κοινωνικές έπιστήμες σήμερα.

Ήπομένως, ό ρόλος ενός καθηγητή είναι να ξεκινήσει από την ένθάρρυνση της απομνημόνευσης κάποιων βασικών γνώσεων, αλλά κυρίως θα πρέπει να έστιασσει στην κατανόηση και στην έφαρμογή της γνώσης, και κατόπιν στην ανάλυση και στή δημιουργία καινούργιων λύσεων. Ό ρόλος ενός καθηγητή, έπι πλέον, δέν είναι μόνο να διδάξει όλα αυτά, αλλά και να ξεκαθαρίσει ποιοί είναι ικανοί, για να

Τὴ δεκαετία τοῦ '80 τὸ 80% αὐτῶν ποὺ μετανάστευαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὸ ἐξωτερικὸ ἦταν ἀνειδίκευτοι ἐργάτες. Σήμερα τὸ 80% αὐτῶν ποὺ μεταναστεύουν εἶναι ἐπιστήμονες, γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ὁποίων ἡ χώρα πλήρως ἀκριβὰ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ἢ δὲν θέλει νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὴν ἐπένδυσή της. Ἄν μιὰ φαρμακευτικὴ ἐταιρεία στὴν Ἑλλάδα μποροῦσε νὰ βγάλει ἓνα καινούργιο φάρμακο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεραπεύουν συχνές νόσους, θὰ μποροῦσε νὰ εἰσπράττει περίπου 6 δις κάθε χρόνο, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐκλιπαρεῖ νὰ τῆς δώσουν οἱ χῶρες μὲ τὶς ὁποῖες συνεργάζεται στὴν Ε.Ε. Θέλει λοιπὸν κανεὶς νὰ δημιουργήσῃ μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία νὰ μοιράζεται ἡ ἀνέχεια, ἢ μιὰ κοινωνία ἢ ὁποία καινοτομεῖ, προοδεύει καὶ εὐημερεῖ; Ἡ τελευταία, ἐὰν κτισθεῖ πάνω σὲ ἀρχές κοινωνικῆς δικαιοσύνης, θὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ διαμοιράσῃ σὲ ὅλους τοὺς πολίτες τῆς τὴν εὐημερία.

δημιουργήσουν πραγματικὰ σὲ μιὰ κοινωνία. Φαίνεται ὅτι ὅλο καὶ λιγότεροι εἶναι ἱκανοὶ νὰ κρίνουν ἢ νὰ δημιουργήσουν, ἓνα καινούργιο φάρμακο, ἓνα καινούργιο smartphone, μιὰ καινούργια τεχνολογία, ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ ἱκανοὶ στὶς δυτικὲς κοινωνίες ἀμείβονται περισσότερο γιὰ τὶς ἱκανότητες καὶ τὶς δεξιότητές τους. Ἐπομένως, ὁ ρόλος ἑνὸς καθηγητῆ εἶναι καὶ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ αὐτὴ τὴν ομάδα τῶν ὑπευθύνων καὶ ὄριμων παραγωγικῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ κρίνει ποιὸς θὰ προωθηθεῖ ποῦ καὶ σὲ ποια θέση. Σὲ ἓνα ἀκόμη ὑψηλότερο ἐπίπεδο, ὁ ρόλος ἑνὸς καθηγητῆ θὰ ἦταν, δρώντας ὡς πρότυπο, νὰ διδάξῃ ἦθος καὶ ἀρχές, ὥστε οἱ δημιουργικοὶ καὶ παραγωγικοὶ ἐπιστήμονες τοῦ μέλλοντος νὰ δροῦν ὡς ὑπεύθυνοι καὶ ὄριμοι κοινωνικοὶ ἐργάτες στὴν ὑπηρεσία τοῦ συνόλου.

Οἱ κοινωνίες τοῦ 21^{ου} αἰῶνα φαίνεται ὅτι δὲν κινοῦνται πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐπὶ

τῆ βάσει τῶν κυρίων συνιστωσῶν τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, δηλαδὴ ἔνταση καὶ ἔκταση ἐργασίας, ἀλλὰ φαίνονται νὰ κινοῦνται πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐπὶ τῆ βάσει τῶν κυρίων συνιστωσῶν τῆς κοινωνίας τῆς καινοτομίας (i-era, innovation), δηλαδὴ καινοτόμων ἀνακαλύψεων. Ὄταν, γιὰ παράδειγμα, βρέθηκαν τὰ πρῶτα computer, ἢ ἀνακάλυψή τους ἀποτελέσε μιὰ ξεκάθαρα καινοτόμα ἀνακάλυψη, πραγματικὴ ἀλλαγὴ παραδείγματος, ἢ ὁποῖα ἐπέφερε ἐπαναστατικὲς ἀλλαγές στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐργάζονταν καὶ δροῦσαν οἱ ἄνθρωποι μέχρι τότε. Ἡ σημασία τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς, καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομική, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνική της διάσταση, ἦταν τεράστια. Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ ἀλλάξε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ζοῦμε, ἀλλὰ ἔφερε καὶ πλοῦτο στὴν κοινωνία ἢ ὁποῖα δημιούργησε τὶς συνθῆκες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη αὐτή. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ὅμως, διαπιστώ-

θηκε ότι αυτά τα computers ήταν δύσχρο-στα λόγω όγκου και κόστους. Για να τα χρησιμοποιήσουμε, έπρεπε να έχουμε στη διάθεσή μας πολλά δωμάτια, και φυσικά ήταν πανάκριβα. Η τεχνολογία πέρασε λοιπόν στο δεύτερο στάδιο, από τη μεγάλη ανακάλυψη στις μικρές ανακαλύψεις, ώστε να βελτιωθεί το προϊόν, και οδήγησε σιγά σιγά σε βελτιώσεις, έκανε τα computers να είναι κατά πολύ μικρότερα και να κοστίζουν λιγώτερο. Σήμερα με πολύ μικρό κόστος όλος ο κόσμος μπορεί να έχει ένα i-phone στην τσέπη του, που έχει μεγαλύτερη υπολογιστική δύναμη από αυτή που είχαν χιλιάδες computers στην αρχή της δημιουργίας τους. Το ίδιο συμβαίνει με τα καινούργια φάρμακα, που δημιουργούνται, στη συνέχεια βελτιώνονται, και κατόπιν, αφού χρησιμοποιηθούν για αρκετά χρόνια, περνούν στο ράφι της Ιστορίας, όταν η επόμενη μεγάλη αλλαγή παραδείγματος οδηγήσει σε ριζική αλλαγή του φαρμάκου που πρέπει να χρησιμοποιήσουμε.

Έτσι, *μια κοινωνία που δημιουργεί καινούργια προϊόντα προοδεύει και καινοτομώντας πλουτίζει*, γιατί αυτά τα προϊόντα τα πουλά στο έξωτερο. Μια άλλη κοινωνία, η οποία οδηγείται στην έλλειψη καινοτομίας, γιατί η κριτική ικανότητα και η γνώση δεν καλλιεργούνται, οδηγείται σε ένα φαύλο κύκλο έλλειψης οικονομικών πόρων, συρρίκνωσης της εκπαίδευσης και των οικονομικών δραστηριοτήτων της, οι οποίες οδηγούν σε περαιτέρω έλλειψη οικονομικών πόρων και ούτω καθεξής. Αν δεν σπάσει ο φαύλος αυτός κύκλος και η κοινωνία δεν καινοτομήσει, τότε αναγκαστικά φτωχαίνει και μπαίνει στο περιθώριο της ανάπτυξης. Σε κοινωνίες που βρίσκονται σε αυτόν τον φαύλο κύκλο, βλέπουμε οι νέοι τους να μεταναστεύουν, και οι ενάπομενοντες είτε να επαναστατούν τυφλά, είτε να υποφέρουν.

Λόγω του γεγονότος ότι η εμφαση

στην εκπαίδευση στο έξωτερο έπι-κτρώνεται στην ανάπτυξη αναλυτικής και συνθετικής ικανότητας, οι φοιτητές μας στο Χάρβαρντ μπορούν να δημιουργούν μία καινούργια εταιρεία κάθε δεύτερη εβδομάδα, και οι φοιτητές του MIT μία καινούργια εταιρεία κάθε εβδομάδα. Πολλές από αυτές μπορεί κάποια στιγμή να μην έχουν μέλλον. Άλλες όμως θα γίνουν ή Microsoft ή Apple του αύριο. Κι αν μια χώρα όπως η Ελλάδα είχε μία Apple, θα μπορούσε να πληρώσει μία φορά το χρέος της και να έχει και για να πληρώσει άλλο μισό. Αντίθετα, η χώρα μας έχει πρόσφατα χάσει χιλιάδες επιστήμονες, οι οποίοι συνήθως πηγαίνουν σε άλλες δυτικές χώρες.

Εάν μάλιστα θελήσει να έμβαθύνει κανείς στο φαινόμενο της μετανάστευσης των τελευταίων ετών, εύκολα νομίζω θα διαπιστώσει ότι τη δεκαετία του '80 το 80% αυτών που μετανάστευαν από την Ελλάδα στο έξωτερο ήταν ανειδίκευτοι εργάτες. Σήμερα το 80% αυτών που μεταναστεύουν είναι επιστήμονες, για την εκπαίδευση των οποίων η χώρα πλήρωσε

Η κριτική σκέψη οδηγεί στην πρόοδο και στην καινοτομία, κι αυτό οδηγεί στην ανταμοιβή του συγκεκριμένου ατόμου, αλλά και στην οικονομική άνοδο της κοινωνίας στην οποία το άτομο ανήκει. Η πρόοδος και η καινοτομία είναι μία από τις διαστάσεις στις οποίες ένας καθηγητής Πανεπιστημίου αναμένεται να συμβάλει.

ἀκριβῶς, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ἢ δὲν θέλει νὰ ἐκμεταλλευθῆι τὴν ἐπένδυσή της. Ἐὰν μιὰ φαρμακευτικὴ ἐταιρεία στὴν Ἑλλάδα μποροῦσε νὰ βγάλει ἓνα καινούργιο φάρμακο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεραπεύουν συχνές νόσους, θὰ μποροῦσε νὰ εἰσπράττει περίπου 6 δις κάθε χρόνο, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐκλιπαρεῖ νὰ τῆς δώσουν οἱ χῶρες μὲ τις ὁποῖες συνεργάζεται στὴν Ε.Ε. Θέλει λοιπὸν κανεὶς νὰ δημιουργήσει μιὰ κοινωνία στὴν ὁποία νὰ μοιράζεται ἡ ἀνέχεια, ἢ μιὰ κοινωνία ἢ ὁποία καινοτομεί, προοδεύει καὶ εὐημερεῖ; Ἡ τελευταία, ἐὰν κτισθῆι πάνω σὲ ἀρχὲς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, θὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ διαμοιράσει σὲ ὅλους τοὺς πολίτες τῆς τὴν εὐημερία.

Πέραν τῶν Πανεπιστημίων, ἡ γνώση καὶ τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τῆς καινοτομίας διαχέονται σὲ ὅλη τὴν κοινωνία στὶς δημοκρατικὲς, εὐημεροῦσες, προηγμένες χῶρες τοῦ 21^{ου} αἰῶνα. Ἡ παραγωγή μάλιστα ὄχι μόνον καινοτόμου γνώσης, ἀλλὰ καὶ καλὰ ἐκπαιδευμένων νέων ἐπιστημόνων, ὁδηγεῖ στὴ δημιουργία ἐνός «ἐνάρετου κύκλου». Στὴ Βοστώνη, τὰ τελευταία 25 χρόνια ἔχουν ἀρχίσει νὰ ἔρχονται πολλὲς φαρμακευτικὲς ἐταιρεῖες. Ἡ Novartis, γιὰ παράδειγμα, ποὺ εἶναι μιὰ Ἑλβετικὴ φαρμακευτικὴ ἐταιρεία, δὲν εἶχε καμμία παρουσία στὴ Βοστώνη πρὶν 15 χρόνια. Ἦλθε δίπλα στὸ Harvard καὶ στὸ MIT καὶ ἄρχισε νὰ προσλαμβάνει τοὺς καλύτερους φοιτητὲς, νὰ τοὺς δίνει πάρα πολὺ καλοὺς μισθοὺς καὶ νὰ τοὺς ζητᾶ νὰ φτιάξουν καινοτόμα φάρμακα. Σήμερα ἔχει 13.000 ἐπιστήμονες, πλέον τοῦ λοιποῦ, ὑποστηρικτικοῦ προσωπικοῦ τῆς. Πέρυσι ἦρθε ἡ Bayer, ἡ ὁποία ἦταν ἡ τελευταία ἀπὸ τις φαρμακευτικὲς ἐταιρεῖες ποὺ δὲν εἶχαν παρουσία στὴ Βοστώνη. Ὅλες, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλη, ἔχουν ἔρθει καὶ ἔχουν δημιουργήσει ἓναν «ποταμὸ» βιοτεχνολογίας, ὅπως πλέον λέγεται ὁ ποταμὸς τῆς Βοστώνης. Δὲν τὸ

γράφω αὐτό, γιὰ νὰ διαφημίσω τὴ Βοστώνη ἢ τὸν ποταμὸ τῆς βιοτεχνολογίας τῆς Βοστώνης. Τὸ γράφω, γιὰ νὰ δώσω ιδέες στὰ νέα παιδιά. Ὅχι βέβαια ιδέες γιὰ νὰ δουλέψουν ἐκεῖ, ὅσο γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἐδῶ κάτι ἀντίστοιχο.

Τὸ ἴδιο σύστημα ἐφαρμόζεται ἀνὰ τὴν ὑψηλὴ. Στὴν Ἀμερικὴ τὰ νέα παιδιά ἐνθαρρύνονται, ἐπειδὴ εἶναι πρὸ ἀτομοκεντρικὴ ἡ κοινωνία, δίνει δηλαδὴ ἔμφαση στὸ ἄτομο, νὰ δημιουργήσουν τις δικές τους ἐταιρεῖες, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ μεγαλώσουν ἢ νὰ ἀποτύχουν. Στὴν Εὐρώπη ὑπάρχει ἓνα μεικτὸ σύστημα. Στὴν Ἄπω Ἀνατολί, Κορέα ἢ Ἰαπωνία, οἱ κοινωνίες εἶναι πρὸ ὀργανωμένες, καὶ τὰ νέα ἄτομα ἀναμένεται νὰ δώσουν τις ιδέες τους στὶς μεγάλες ἐταιρεῖες, νὰ δουλέψουν γιὰ τὴ Samsung, τὴ Hyundai ἢ τις ἄλλες μεγάλες ἐταιρεῖες, μέσα ἀπὸ τις ὁποῖες θὰ ἀνελιχθοῦν, ὅταν τοὺς δώσουν καινούργιες ιδέες, γιὰ τις ὁποῖες θὰ ἀναταμειφθοῦν καὶ οἱ ἴδιοι πάρα πολὺ καλά.

Ἄρα, παρὰ τις κατὰ τόπους διαφοροποιήσεις, ἡ κριτικὴ σκέψη ὁδηγεῖ στὴν πρόοδο καὶ στὴν καινοτομία, κι αὐτὸ ὁδηγεῖ στὴν ἀνταμοιβὴ τοῦ συγκεκριμένου ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ἀνοδο τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία τὸ ἄτομο ἀνήκει. Ἡ πρόοδος καὶ ἡ καινοτομία εἶναι μία ἀπὸ τις διαστάσεις στὶς ὁποῖες ἓνας καθηγητὴς Πανεπιστημίου ἀναμένεται νὰ συμβάλει.

(Συνεχίζεται)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΝΤΖΩΡΟΣ
Καθηγητὴς τῆς Παθολογίας
στὰ Πανεπιστήμια Harvard
καὶ Βοστώνης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

’Αλλά ο κόσμος μας δὲν εἶναι μονοδιάστατος. Δὲν εἶναι μόνο καινοτομία καὶ πρόοδος πρὸς τὸ μέλλον. Ἔχει καὶ ἄλλες διαστάσεις, πρέπει δηλαδὴ νὰ ἔχει καὶ εὖρος καὶ βάθος. Θὰ πρέπει λοιπὸν ἕνα μοντέρνο Πανεπιστήμιο νὰ νοιάζεται γιὰ ὀλόκληρη τὴν κοινωνία στὴν ὁποία δρᾷ (εὖρος), ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίζει, ἂν μοῦ ἐπιτραπεί, τὴ φιλοσοφικὴ παράδοση (βάθος) τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὴν παρουσιάζει στὴν περιήφηση νωπογραφία τοῦ Ῥαφαήλ.

Ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζεται ὡς ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ στὴν Κλασικὴ Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἐπέζησε μέχρι τοὺς Μέσους χρόνους, διέκοψε τὴν παρουσία της, μεταφέρθηκε ὡς δάνειο στὸ ἐξωτερικό, καὶ τὴν πήραμε ὡς ἀντιδάνειο μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν τὸν 19ο αἰῶνα.

Ἡ εἰκόνα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Ῥαφαήλ, ἡ ὁποία βρίσκεται στὴ Ρώμη, μπορεῖ νὰ παρουσιάσει κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πῶς βλέπει κανεὶς τὶς δύο διαστάσεις (τοῦ εὖρους καὶ τοῦ βάθους) τῆς συμβολῆς τοῦ Πανεπιστημίου σήμερα στὴ Δύση. Ὁ Ῥαφαήλ εἰκονίζει τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἕνα ἀρχαῖο ναό, ὁ ὁποῖος τιμᾷ τὸν θεὸ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σοφίας, τὸν Ἀπόλλωνα. Μοιάζει, ὅμως, καὶ μὲ ἕνα χριστιανικὸ ναό, σταυροειδῆ

μετὰ τρούλου. Παντρεύοντας δηλαδὴ ὁ Ῥαφαήλ τὴ γνώση τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μὲ τὸν Χριστιανισμό, δείχνει στὸ κέντρο τῆς εἰκόνας τοὺς δύο στυλοβάτες, πέραν τῶν ὑπολοίπων φιλοσόφων καὶ κοινωνικῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν ἐργατῶν τοὺς ὁποῖους παρουσιάζει, τὸν Πλάτωνα στὴν πολὺ ὄριμη ἡλικία του καὶ τὸν μαθητὴ τοῦ Ἀριστοτέλη στὴ μέση ἡλικία του, στὴν πιὸ δυνατὴ του ἡλικία.

Ὁ Ῥαφαήλ δείχνει τὸν Ἀριστοτέλη νὰ προτείνει τὸ χέρι στοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι βρίσκονται μπροστὰ του καὶ κοιτοῦν τὴν εἰκόνα ἀπὸ ἕνα χαμηλότερο σημεῖο. Τοὺς προτείνει τὴ γνώση, τὴν καινοτομία, τὸν ἐμπειρισμό, ἀλλὰ στὸ ἄλλο χέρι του κρατᾷ ἕνα βιβλίο, στὸ ὁποῖο ὁ Ῥαφαήλ ἀναγράφει τὸν τίτλο *Ἠθικὰ Νικομάχεια*, γιὰ τὴν θέλει νὰ περάσει ἕνα σαφὲς μήνυμα. Ὅτι πέραν τῆς προόδου καὶ τῆς τεχνολογίας, αὐτὸ ποὺ θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ὡς ἐπιπλέον διάσταση εἶναι τὸ ἦθος, ἡ ἠθικὴ, οἱ κανόνες. Τὰ “policies and precedures” ποὺ ἀκολουθεῖ μιὰ κοινωνία. Κι οἱ ὀργανωμένες κοινωνίες τῆς Δύσης προσπαθοῦν ὄχι μόνο νὰ ἔχουν ἠθικοὺς κανόνες, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἐφαρμόζουν. Ὁ Ῥαφαήλ ἐπέλεξε γιὰ τοὺς νέους ἀνθρώπους, ἀπὸ τὰ τρία ἠθικὰ βιβλία ποὺ εἶχε γράψει ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ *Ἠθικὰ Νικομάχεια*. Ὁ Νικόμαχος ἦταν γιὸς του καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε τοὺς κανόνες, πέρα ἀπὸ κάθε νεποτισμὸ ἢ εὐνοιοκρατία.

Δίπλα στον Ἀριστοτέλη στέκεται ὁ Πλάτωνας, ὁ ὁποῖος, σὴν ὥριμη πλέον ἡλικία του, τονίζει τὸ ἦθος, τὴν ὑποκείμενη φιλοσοφία, τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Ξεφεύγει δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ὀριζόντιες διαστάσεις καὶ μᾶς δείχνει πρὸς τὰ ψηλά. Κρατάει στὰ χέρια του τὸν *Τίμαιο*, ἓνα βιβλίο στὸ ὁποῖο πραγματεύεται τὴ σχέση τοῦ κόσμου μας μὲ τὸν κόσμο τῶν ἰδεῶν, τὴ σχέση τοῦ ὄρατοῦ μὲ τὸ ἐπέκεινα, τὴ σχέση τοῦ τώρα μὲ τὴν αἰωνιότητα. Καὶ

*Πέραν τῆς προόδου καὶ
τῆς τεχνολογίας, αὐτὸ ποῦ
θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ
ὡς ἐπιπλέον διάστασι
εἶναι τὸ ἦθος, ἡ ἠθικὴ,
οἱ κανόνες. Τὰ “policies
and precedures” ποῦ
ἀκολουθεῖ μιὰ κοινωνία.*

θέλει ἴσως νὰ τονίσει ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴν πρόοδο καὶ τὴν καινοτομία, πέρα ἀπὸ τοὺς ἠθικοὺς κανόνες, θὰ πρέπει κανεὶς μέσα ἀπὸ τὴν παιδεία νὰ βρῆκε τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ πῶς θὰ μετρήσει κανεὶς σὲ κρίσιμες καμπὲς τῆς πορείας του, ἀλλὰ καὶ κυρίως στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, τὸ πέρασμά του ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο, τὴν προσφορά του στὸν συνάνθρωπό του. Θὰ τὴ μετρήσει μὲ τὸ πόσα χρήματα ἔβγαλε; Θὰ τὴ μετρήσει μὲ τὸ πόσα ὑλικά ἀγαθὰ ἔχει; Θὰ τὴ μετρήσει μὲ τὸ πόσους συνανθρώπους του ὑπηρετίσε καὶ τί ἀνακαλύψεις ἔκανε; Μὲ τί θὰ μετρήσει τὴν εὐτυχία του στὸ τέλος τῆς ζωῆς του; Αὐτὸ εἶναι ἓνα οὐσιαστικὸ καὶ πρωταρχικὸ ἐρώτημα, στὸ ὁποῖο ὁ καθένας πρέπει νὰ δώσει ἀπαντήσεις μόνος του, «σκοπῶν καθ' ἑαυτὸν», στὸ ταμειὸν του. Στὸν βίο τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅπως μᾶς μεταφέρεται ἀπὸ τὸν Πλούταρχο (7.2),

ἐμφανίζεται ὁ Περικλῆς νὰ θέλει νὰ μὲνει μόνος του σὲ κάθε κρίσιμη καμπὴ ποῦ ἀναθεωροῦσε τὴν πορεία του καὶ ἔτομαζόταν νὰ δώσει λογαριασμὸ στοὺς συμπολίτες του («σκοπεῖν καθ' ἑαυτὸν, ὅπως ἀποδώσει λόγον»).

Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ ὅτι αὐτὸ εἶναι μόνον Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ ἢ Μεσαιωνικὸ πρότυπο ἢ φαινόμενο, θὰ συνιστοῦσα, σὲ ὅσους ἔχουν τὸν χρόνο καὶ τὴ διάθεσι, νὰ διαβάσουν ἓνα βιβλίο ποῦ μόλις ἐκδόθηκε ἀπὸ ἓνα συνάδελφο τοῦ Πανεπιστημίου Brown κοντὰ στὴ Βοστώνη, μὲ τίτλο: *Morning, Noon and Night. Finding the meaning of life's stages*. “Morning” εἶναι οἱ φοιτητές, “noon” νομίζω ὅτι εἶναι οἱ ἄνθρωποι τῆς δικῆς μου ἡλικίας καὶ “night” εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀφυπηρετίσει. Τὸ βιβλίο θέλει νὰ μᾶς κάνει νὰ διερωτηθοῦμε, ὅλοι μας, «ποῖο εἶναι τὸ νόημα τῆς ζωῆς μας». Κι ἂν αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὸ συνειδητοποιήσουμε ὡς βασικὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο δίνει προσανατολισμὸ στὴ ζωὴ μας, τότε θὰ παύσουμε νὰ εἴμαστε ἐπιστήμονες μόνον γιὰ τὸν ἑαυτό μας, ἢ ἔστω γιὰ τὸν ἀσθενῆ μας, καὶ θὰ μπορέσουμε νὰ γίνουμε ὑπεύθυνοι καὶ ὥριμοι κοινωνικοὶ ἐργάτες, ποῦ θὰ ἐφαρμόζουν στὴν πράξη τὴν Ἐπιστήμη τους ὡς κοινωνικὴ εὐθύνη.

Θὰ δώσω δύο παραδείγματα γιὰ τὸ πῶς τὸ ἐννοῶ αὐτό. Λέμε στοὺς φοιτητές μας ὅτι δὲν μποροῦν νὰ μᾶς πληρώσουν γι' αὐτὰ ποῦ τοὺς δίνουμε. Χρησιμοποιοῦμε ἓναν καινούργιο ὄρο: “You pay forward”. Αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ σοῦ ἔδωσα ἔχεις τὴν ὑποχρέωσι νὰ τὸ πολλαπλασιάσεις καὶ νὰ τὸ στείλεις ἐσὺ ὡς σκυτάλη στὴν ἐπόμενη γενιὰ καὶ στὴν κοινωνία. Ἐπίσης, πολλοὶ λένε γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard ὅτι εἶναι τὸ πρῶτο ἀξιολογικὰ Πανεπιστήμιον στὸν κόσμον. Ἐμεῖς οἱ καθηγητὲς αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τὸ ἔχουμε ἀλλάξει λίγο αὐτὸ καὶ λέμε ὅτι δὲν εἶναι τὸ πρῶτο Πανεπιστήμιον στὸν

κόσμο, αλλά είναι τὸ πρῶτο Πανεπιστήμιο γιὰ τὸν κόσμο, στὴν ὑπηρεσία τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ἔχουμε βάλει στὸ logo μας: “For the world”. Καὶ αὐτὸ τὸ κάναμε ἔχοντας συναίσθηση ὅτι ἡ εὐθύνη τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν, σὲ ὅποιαδήποτε συλλογικότητα, ἀνῆκει πρωταρχικὰ στὶς ἡγετικὲς δομές. Αὐτὲς ἔχουν τὴν εὐθύνη.

Ἐὰν ἡ συλλογικότητα στὴν ὁποία βρισκόμαστε σήμερα ἐπιτύχει ἢ ἀποτύχει στὸν σκοπὸ της, αὐτὸ θὰ εἶναι εὐθύνη τῆς ἡγεσίας της. Ἄν μὰ κοινωνία ἐπιτύχει ἢ ἀποτύχει, αὐτὸ θὰ εἶναι πρωτίστως εὐθύνη τῶν ἡγετῶν της. Κεντρικὸ ρόλο μεταξύ τῶν ἡγεσιῶν μιᾶς κοινωνίας ἔχουν τὰ Πανεπιστήμια, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ δράσουν, ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποφευχθεῖ νὰ βυθιστεῖ ὁ Τιτανικός, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσουν, ὥστε ἡ κοινωνία νὰ βρεῖ τὸν δρόμο της πρὸς τὴν εὐημερία. Πολλοὶ τὸ ἔχουν πεῖ, ὁ Ἄινστάιν, ὁ Φραγκλῖνος, ἀκόμα καὶ οἱ Κινέζοι: «Στὸ μέσο κάθε δύσκολης ἐποχῆς βρίσκεται ἡ εὐκαιρία νὰ

δημιουργήσει κανεὶς κάτι καινούργιο, κάτι ὁμορφότερο, ἀνθρωπινότερο, ὠραιότερο».

Πῶς βλέπει, ἂν μοῦ ἐπιτρέψετε τὴν ἀναλογία, τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα τῆς κρίσης, ἀπὸ μιὰ ἀπόσταση χιλιάδων μιλίων καὶ μὲ τὰ μάτια, μὲ τοὺς φακούς, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἀείμνηστος Τσιριντάνης, τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Χάρβαρντ, ὁ ὁμιλητὴς ὡς ἰατρός; Θὰ μπορούσε βέβαια ἴσως κανεὶς νὰ ἐκφράσει τὴν ἀποψὶ του μὲ τὰ λόγια τοῦ σύγχρονου στοχαστῆ Χρ. Γιανναρᾶ: «Γιὰ τὸν ζηλωτὴ τῆς γνώσης, τὸν ἐραστὴ τῆς σοφίας, τὸν λάτρη τῶν ἀπόκρημνων ἐρωτημάτων καὶ τοῦ ἐπίμοχθου στοχασμοῦ, ἡ σύμπτωση νὰ ζεῖ συγκαιρινὸς μὲ κοσμογονικὴ ἱστορικὴ ἀνακατάταξη (κατάρρευση πολιτισμικοῦ “παραδείγματος” καὶ κυοφορία καινούργιου) εἶναι προνόμιο, δῶρο συναρπαστικό. Γιὰ τοὺς πολλοὺς δὲν εἶναι ἔτσι, ἡ κατάρρευση, ὅποιαδήποτε, καὶ τὸ ἄγνωστο καινούργιο ποὺ θὰ ἀκολουθήσει, γεννᾶνε ἀνασφάλεια μὲ εὐρὴ φάσμα

διαβαθμίσεων: από την άνησυχία ως τον πανικό. Δυσεξέλεγκτη αντίδραση στην ανασφάλεια είναι η έθελούσια τυφλότητα», πολλές φορές.

Πώς θα περιέγραφε αυτήν την κατάσταση απλά και περιγραφικά ένας ιατρός; Στην Ίατρική, όταν έχουμε μια κρίση, όταν διαγνωσθεί π.χ. ένας καρκίνος ή βάζουμε έναν άνθρωπο στη μονάδα εντατικής θεραπείας ή όταν επίκειται ένας θάνατος, διακρίνουμε πέντε στάδια, κατά τα οποία ο άνθρωπος αντιμετωπίζει μια κρίση ψυχολογικά, όπως μας τα περιέγραψε η Elisabeth Kübler-Ross στο βιβλίο της *On Death and Dying*.

Το πρώτο στάδιο είναι η άρνηση. «Δεν

μῖνες, όχι χρόνια. Όταν μια κοινωνία έχει λιμνάσει στα πρώτα στάδια ψυχολογικά, αυτό σημαίνει ότι κάτι δεν πηγαίνει καλά, ότι οι ήγεςίες της δεν μπορούν να την βγάλουν από την κρίση.

Το τρίτο στάδιο είναι το στάδιο της διαπραγματεύσης. Ένας καρκινοπαθής διαπραγματεύεται με τον Θεό: «Θεέ μου, κάνε με καλά, κι εγώ θα κάνω αυτό». Μια κοινωνία διαπραγματεύεται με τους εταίρους της, ενώ φυσικά μπορεί να σκέπτεται να έχει παράλληλα προγράμματα.

Το τέταρτο στάδιο είναι αυτό της κατάθλιψης. Λυπάται κανείς για αυτό που συνέβη. Αυτό το βλέπει κανείς όχι μόνο σε άτομα, αλλά και σε κοινωνίες

Πέρα από την πρόοδο και την καινοτομία, πέρα από τους ήθικούς κανόνες, θα πρέπει κανείς μέσα από την παιδεία να βρίσκει το νόημα της ζωής. Με άλλα λόγια, το πώς θα μετρήσει κανείς σε κρίσιμες καμπές της πορείας του, αλλά και κυρίως στο τέλος της ζωής του, το πέρασμά του από αυτόν τον κόσμο, την προσφορά του στον συνάνθρωπό του. Θα τη μετρήσει με το πόσα χρήματα έβγαλε; Θα τη μετρήσει με το πόσα υλικά αγαθά έχει; Θα τη μετρήσει με το πόσους συνανθρώπους του υπηρέτησε και τί ανακαλύψεις έκανε; Με τί θα μετρήσει την ευτυχία του στο τέλος της ζωής του;

μπορεί να έχω εγώ καρκίνο, δεν μπορεί να έχω εγώ μια αρρώστια». Σε πολιτικό επίπεδο ή κοινωνικό επίπεδο, «λεφτά υπάρχουν».

Το δεύτερο στάδιο είναι ο θυμός. Πολλοί φοιτητές θα έχουν ακούσει συμφοιτητές τους να ζητούν «αϊμα» γι' αυτό που τους συνέβη. Όλοι μας βλέπουμε στις τηλεοράσεις τους αγρότες που κατεβαίνουν με θυμό και αποκλείουν δρόμους και κόβουν το οδικό δίκτυο μιας χώρας στη μέση.

Συνήθως αυτά τα στάδια διαρκούν

με κρίση. Μόλις προσγειώνεται κανείς με το αεροπλάνο σε μια χώρα, φαίνεται καθαρά σε μια κοινωνία αν οι κάτοικοί της αντιμετωπίζουν το μέλλον με αισιοδοξία, αν προχωρούν με ψηλά το κεφάλι, χαμογελούν, ή είναι με σκυμμένο το κεφάλι, έχοντας πάθει ομαδική κατάθλιψη, για την οποία θα χρειαστούν είτε συνταγογραφούμενα (φάρμακα) είτε και μη συνταγογραφούμενα (ψευδαισθησιογόνα συνθήματα) αντικαταθλιπτικά. Όταν βυθιζόταν ο Τιτανικός, ο καπετάνιος είχε δώσει την εντολή στη μπάντα

Νὰ διερωτηθοῦμε, ὅλοι μας, «ποιοὶ εἶναι τὸ νόημα τῆς ζωῆς μας». Κι ἂν αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὸ συνειδητοποιήσουμε ὡς βασικὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο δίνει προσανατολισμὸ στὴ ζωὴ μας, τότε θὰ παύσουμε νὰ εἴμαστε ἐπιστήμονες μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἢ ἔστω γιὰ τὸν ἀσθενῆ μας, καὶ θὰ μπορέσουμε νὰ γίνουμε ὑπεύθυνοι καὶ ὄριμοι κοινωνικοὶ ἐργάτες, πὺ θὰ ἐφαρμόζουν στὴν πράξη τὴν Ἐπιστήμη τους ὡς κοινωνικὴ εὐθύνη.

νὰ παιανίζει, ὡς μὴ συνταγογραφούμενο ἀντικαταθλιπτικό. Αὐτὸ βέβαια δὲν ἔσωσε τὸ πλοῖο ἀπὸ τὴ βύθισί του.

Αὐτὸ πὺ θὰ σώσει τὸν ὁποῖο «Τιτανικό» εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ προβλήματος ὅσο τὸ δυνατὸν γρηγορώτερα, ἢ συστηματικὴ ἀνάλυση τοῦ θέματος καὶ ἡ συστηματικὴ δημιουργία ἐνὸς εὐρους λύσεων, κάποιες ἀπὸ τίς ὁποῖες θὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ θὰ βγάλουν ἀπὸ τὴν κρίση. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενο ὡς πρὸς τὸν ρόλο τῆς Πανεπιστημιακῆς Κοινότητας σήμερα στὴν Ἑλλάδα. Δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς ἀπὸ ἕνα ἀμόρφωτο ἄνθρωπο νὰ ἀναλύσει τὰ θέματα καὶ νὰ βγάλει τὴ χώρα ἀπὸ τὴν κρίση. Ὅπως δὲν περιμένει κανεὶς ἀπὸ ὅποιοδήποτε νὰ καινοτομήσει. Αὐτὴ εἶναι εὐθύνη ὄχι μόνον ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ μιᾶς Ἐνωσης Ἐπιστημόνων ἢ/καὶ μιᾶς Ἐνωσης Φοιτητῶν, νὰ ἀναλύσουν δηλαδὴ καὶ νὰ καινοτομήσουν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τριῶν κατευθυντήριων διαστάσεων πὺ σᾶς πρότευνα προηγουμένως. Μόρφωση πὺ φέρνει πρόοδο καὶ καινοτομία, τὸ ἥθος μὲ τὸν σεβασμὸ στοὺς κοινὰ καὶ διαχρονικὰ ἀποδεκτοὺς νόμους καὶ κανόνες, τὴν ἀναζήτηση τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς.

Προσπάθησα νὰ μοιραστῶ μαζί σας κάποιες σκέψεις μου γιὰ τὸ πὺς βλέπει τὴ σχέση τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὴν κοινωνία ἕνας Καθηγητὴς ἐνὸς Πανεπιστημίου τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὴν πρωτοπορία

τῆς ἐπιστήμης. Ὁ καθηγητὴς θὰ πρέπει νὰ διδάξει τὸν μαθητὴ του αὐτὸ πὺ ἐκεῖνος δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ στὸ Google. Κι αὐτὸ εἶναι ὁ τρόπος νὰ σκέφτεται κριτικά, νὰ ἀναλύει προβλήματα καὶ νὰ δίνει λύσεις δημιουργικὲς καὶ πρωτοποριακές. Ἐπὶ πλέον, ὅτι θὰ πρέπει νὰ κινεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ἠθικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι θεσμοθετοῦνται καὶ ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἀλλὰ κυρίως ὅτι θὰ πρέπει νὰ βρεῖ καὶ νὰ μεταδώσει ἕνα αἰώνιο νόημα ζωῆς.

Βλέποντας τὰ νέα παιδιὰ τὰ ὁποῖα ζοῦν καὶ ἀνδρώνονται μέσα σὲ αὐτὴν τὴν καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἑλλάδας τῆς κρίσης, ἔρχεται στὸ μυαλό μου μιὰ εἰκόνα δύο νέων, πολὺ νέων ἀνθρώπων, πὺ περπατοῦσαν μιὰ μικρὴ πορεία κοντὰ στὴν Ἱερουσαλὴμ δύο περίπου χιλιετίες πρὶν ἀπὸ τὸ σήμερα. Ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔχει περιγράψει αὐτὴ τὴν πορεία, ἦταν ἐπιστήμονας, νέος γιατρός, καὶ εἶχε τὴν τέχνη νὰ περιγράψει καὶ εὐστοχα καὶ περιληπτικά, ἀλλὰ καὶ περιεκτικά. Ἦταν ὁ Λουκάς ὁ Ἰατρός καὶ ὁ σύντροφός του ὁ Κλεόπας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν δεῖ τὸν κόσμον νὰ χάνεται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Τὸ δάκρυ εἶχε στερέψει στὰ μάτια τους, γιὰ τὸ δὲν ἔβλεπαν τὴν ἐλπίδα πουθενά, ὁ πόνος ἦταν μεγάλος, γιὰ τὸ ἔνιωθαν ὅτι εἶχε ἐξαφανιστεῖ αὐτὸ στὸ ὁποῖο εἶχαν πιστέψει. Ἡ ἀπογοήτευση τεράστια, γιὰ τὸ ἔνιωθαν ὅτι τοὺς

είχαν κλέψει τὸ μέλλον τους. Κατάθλιψη, μέχρι ποῦ ἤρθε κάποιος συνοδοιπόρος ἀπὸ τὸ πουθενά, τοὺς πλησίασε ἤρεμα καὶ ἀπλᾶ ἄρχισε νὰ περπατᾷ μαζί τους, καὶ τοὺς λέει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀδιέξοδο τέλος, ὅσο στεναχωρημένος καὶ νὰ εἶναι κανεὶς. Ἦρθε ἡ νύχτα, τοῦ ζήτησαν νὰ μείνει μαζί τους, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ φύγει, ἔστω καὶ ἂν πνευματικὰ δὲν θὰ τοὺς ἐγκαταλείπει ποτέ. Τὸ βαθύτερο νόημα ποῦ ἤθελε νὰ τοὺς μεταδώσει μὲ *Ἀγάπη* Αὐτὸς ὁ ἀπλὸς καὶ ταυτόχρονα βαθύ- νους συνοδοιπόρος στὴν πορεία τους πρὸς Ἐμμαούς εἶναι ὅτι *ὅσο πυκνὴ καὶ νὰ εἶναι ἡ νύχτα, ὅσο βαθὺς καὶ ἂν εἶναι ὁ πόνος, ἂν κανεὶς ἔχει δίπλα του Αὐτὸν ποῦ πρέπει νὰ εἶναι πάντα δίπλα του, καὶ ἂν κανεὶς πραγματικὰ δουλέψει πάνω στὰ προβλήματα, πάντα ὑπάρχει λύση.*

Θὰ μοῦ πείτε, τώρα, πῶς μπορεῖ ἓνας νέος ἄνθρωπος σήμερα, στὶς δραματικὲς αὐτὲς στιγμὲς ποῦ ζεῖ ὁ τόπος μας, νὰ βρεῖ τὴ δύναμη νὰ προχωρήσει μπροστά; Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ στόχος ἐνὸς νέου ἀνθρώπου; Πρὸς τὰ ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ πορευεῖται ἓνας νέος φοιτητὴς σήμερα, στὶς ἀρχὲς τοῦ 21ου αἰῶνα; Πιστεύω ὅτι ὁ στόχος γιὰ τὸν 21ο αἰῶνα ἐνὸς νέου Ἑλλη- να, πρῶτα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, θὰ πρέπει νὰ εἶναι νὰ ἐμβαθύνει στὴν ἰδιοπροσωπία του καὶ νὰ τὴ βιώσει. Τί ἐννοῶ μ' αὐτό; Ὁ νέος στὸν τόπο μας ἔχει μὰ χιλιόχρονη πνευματικὴ παράδοση, ἡ ὁποία τὸν ἔχει συνδιαμορφώσει, συνειδητὰ ἢ ὑποσυνεί- δητὰ, καὶ τὴν ὁποία, οἱ περισσότεροι, δὲν ἔχουν γνωρίσει εἰς βάθος. Οἱ περισσότεροι δὲν ἔχουν ἐμβαθύνει στὴν ἰδιοπροσωπία τους αὐτή, ἡ ὁποία, ὅπως διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν πνευματικὴ παράδοση αὐτοῦ τοῦ τόπου, εἶναι ἓνας πραγματικὸς καὶ μονα- δικὸς πλοῦτος. Ἐνας νέος ἄνθρωπος πρέ- πει νὰ ἀνακαλύψει καὶ νὰ βιώσει αὐτὸν τὸν πλοῦτο, καὶ στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, ἐὰν μετακινηθεῖ στὸ ἐξωτερικό. Ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἐκτιμᾶται

ἀφάνταστα καὶ στὴν Εὐρώπη καὶ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, καὶ αὐτὸ βοηθᾷ πραγματικὰ ὅποιον μπορέ- σει (καὶ πρέπει) νὰ φέρει στὸ ἐξωτερικό μὲ ἀπλότητα καὶ ταπεινὴσιν αὐτὴν τὴν παράδοση καὶ φιλοσοφία, ἰδίως μάλιστα ἐὰν ἔχει ἐμβαθύνει καὶ πραγματικὰ βιώσει αὐτὸ τό, κατὰ τὸν Γρηγόριο, «ἀπόθετο κάλλος».

Σὲ ἓνα δεύτερο ἐπίπεδο, ὁ νέος ἄνθρωπος θὰ πρέπει νὰ σπουδάσει καὶ νὰ ἐργαστεῖ σκληρὰ, θὰ πρέπει νὰ κα- τανοήσει πῶς δουλεῖ ὁ κόσμος μας, νὰ κατακτίσει συνθετικὲς καὶ ἀναλυτικὲς ἱκανότητες ποῦ θὰ εἶναι ἴδιες καὶ κα- λύτερες μ' αὐτὲς ποῦ ἔχει ὁ καλύτερος φοιτητὴς, γιὰ παράδειγμα, στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἢ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Θὰ πρέπει ἐπακόλουθα νὰ δράσει πλέον ὡς πολίτης τοῦ κόσμου, συνθέτοντας αὐτὰ τὰ δύο συστατικά του, γιὰ νὰ ξεπεράσει τοὺς ἄλλους στὰ μαρμα- ρένια ἀλώνια τῆς γνώσης, στοὺς ἀγῶνες ποῦ θὰ προχωρήσουν τὴν κοινωνία πρὸς μπροστά. Γνώση καὶ ἐφευρετικότητα, ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἐφαρμοστεῖ στὴν πράξη, ὥστε ἔτσι νὰ δημιουργηθοῦν καινοτόμα προϊόντα ποῦ θὰ κάνουν τὸν κόσμο μας καλύτερο καὶ πλουσιώτερο καὶ εὐτυχέ- στερο. Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δροῦν οἱ νέοι στὸν Δυτικὸ Κόσμο.

Πῶς γίνεται πράξη αὐτὸ στὴν Ἑλλάδα τοῦ σήμερα; Μποροῦμε νὰ κάνουμε κάτι; Οἱ περισσότεροι στὴν κοινωνία μας ἔχουν παραλύσει, ἂν μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ ἐκφέρω τὴ γνώμη μου. Πιστεύουν ὅτι δὲν μπο- ρεῖ νὰ γίνει κάτι. Πολλὰ ὅμως μποροῦν νὰ γίνουν, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς πανεπι- στημίου. Τί θὰ μπορούσε νὰ γίνει μέσα στὰ πανεπιστήμια; Μποροῦμε ἐμεῖς νὰ κάνουμε κάτι; Ὁ καθένας θὰ πρέπει νὰ δώσει τὴ δική του ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα αὐτό. Θὰ ἤθελα ὅμως, στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ δώσω δύο παραδείγματα ὡς ἔναυσμα γιὰ περαιτέρω σκέψεις.

Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ παράδειγμα μιᾶς μικρῆς γέφυρας ποῦ ἐνώνει τὸν ἑλληνικὸ μὲ τὸν δυτικὸ κόσμο. Ἡ δημιουργία ἐνὸς μικροῦ κέντρου, τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Harvard στὸ Ναύπλιο, ἔγινε πρὶν λίγα μόλις χρόνια μὲ πρωτοβουλίες καὶ ἐργασία λίγων, κυρίως μὲ στόχο νὰ προσφέρει τὴ βάση, ὥστε οἱ Ἀμερικανοὶ φοιτῆται καὶ καθηγηταὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Πανεπιστημίου νὰ ἐμβαθύνουν στὴν κλασικὴ παιδεία καὶ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας. Αὐτὸ τὸ κέντρο προσφέρει ἐπίσης στοὺς Ἑλλήνες φοιτητὲς καὶ ἀκαδημαϊκοὺς ἐργάτες τὴ δυνατότητα νὰ ἔχουν πρόσβαση σὲ ὅλες τὶς βιβλιοθηκὲς καὶ τὶς βάσεις δεδομένων τοῦ Χάρβαρντ. Ἀρχίζουμε τῶρα νὰ προσθέτουμε τὴ βιοϊατρικὴ διδασκαλία, ἐκπαίδευση καὶ ἔρευνα. Προσθέτουμε ἐπίσης κάποια σεμινάρια γιὰ νέους ἐπιστήμονες, ὥστε νὰ ἐμβαθύνουν στὴν κριτικὴ καὶ τὴν ἀναλυτικὴ σκέψη. Μικρὰ βήματα, ἀλλὰ πιστεύω πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, τὰ ὁποῖα ἐλπίζουμε νὰ φέρουν λίγο περισσότερο φῶς.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα προέρχεται ἀπὸ ἄλλες κοινωνίες, οἱ ὁποῖες στὸ παρελθὸν εἶχαν φθάσει σὲ δύσκολες καταστάσεις, ἴσως καὶ πολὺ δυσκολώτερες ἀπὸ αὐτὴν τῆς Ἑλλάδας. Ἐπὶ παραδείγματι, ἡ Ἰνδία στὶς ἀρχὲς τοῦ προηγούμενου αἰῶνα εἶχε χάσει τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία της. Κάποιοι, κυρίως νέοι ἄνθρωποι, ἀπεφάσισαν κάποια μέρα ὅτι αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ, πρέπει νὰ ἀλλάξει. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι, μαζὶ μὲ τοὺς νέους, ἀρνήθηκαν νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ status quo, ἦταν ὁ πνευματικὸς τους ἡγέτης Μαχάτμα Γκάντι, ὁ ὁποῖος κάποια στιγμή ἀποφάσισε νὰ πεῖ ὅτι: «Ἐγὼ θὰ ξεκινήσω μιὰ καινούργια πορεία πρὸς ἓνα καλύτερο μέλλον, καὶ ὁποῖος θέλει ἄς μὲ ἀκολουθήσει. Γιὰ νὰ συμβολίσω αὐτὴ τὴ νέα μας πορεία, θὰ κάνω μιὰ πραγματικὴ πορεία 250 μιλίων». Αὐτὴ ἡ πορεία ἔμενε μετέπειτα στὴν

ἱστορία ὡς “The Salt March”. Ὁ Μαχάτμα Γκάντι ἦταν τότε γέροντας, μὲ τεράστιες πνευματικὲς, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλες σωματικὲς ἱκανότητες. Τοῦ εἶπαν ἄνθρωποι ποῦ τὸν ἀγαποῦσαν: «Δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάνεις ἐσὺ αὐτό, εἶσαι γέροντας, εἶσαι ἀδύναμος». Τοὺς ἀπαντᾷ: «Δὲν πειράζει. Κάθε μεγάλῃ πορεία ξεκινᾷ μὲ ἓνα μικρὸ βηματάκι. Ἄς κάνουμε ἓνα μικρὸ βηματάκι, γιὰ νὰ ξεκινήσουμε, ἄς πορευόμαστε κατόπιν μιὰ μικρὴ ἀπόσταση, καὶ θὰ δοῦμε ἂν κάποιοι πιὸ δυνατοὶ ἀκολουθήσουν καὶ προχωρήσουν μαζὶ μας σὲ αὐτὴ τὴν πορεία». Ἕνα μικρὸ βηματάκι λοιπὸν ἔκανε ὁ Γκάντι, τὸν ἀκολούθησαν οἱ νέοι τοῦ τόπου του καὶ ἀπελευθέρωσαν τὴ χώρα τους. Ἕνα μικρὸ βηματάκι μπορούμε νὰ κάνουμε ὁ κάθε Ἑλληνας, ὁ κάθε μορφωμένος καὶ ἔξυπνος ἄνθρωπος στὴν κοινωνία μας, γιὰ νὰ πάει αὐτὴ τὴ χώρα λίγο παραπέρα.

Δύο πρακτικὰ παραδείγματα. Τί θὰ μπορούσε, γιὰ παράδειγμα, νὰ κάνει μιὰ Ἰατρικὴ Σχολὴ τῆς Ἑλλάδας; Θὰ μπορούσε, πρῶτα, νὰ ἐπεκταθεῖ κατὰ πλάτος. Μὲ ἔξυπνο τρόπο θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσει συνέργειες. Στὸ Harvard, γιὰ παράδειγμα, φέρνουμε πιὸ κοντὰ τὸ MIT καὶ τὸ Harvard, γιὰ νὰ δημιουργήσουμε ἓνα ὑβρίδιο Ἰατρικῆς-Πολυτεχνείου. Ἐπενδύουν καὶ τὸ κράτος καὶ τὰ Πανεπιστήμια σὲ αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Γιατί; Γιατί πιστεύουν ὅτι, ἂν τοποθετήσῃ κανεὶς τὰ ἔξυπνα μυαλὰ ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο καὶ τὴν Ἰατρικὴ μαζὶ στὸν ἴδιο χῶρο, θὰ δημιουργηθοῦν, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, καινοτόμες ιδέες καὶ καινοτόμα προϊόντα. Χρειάζονται συνέργειες, ἰδίως ἐὰν δὲν ἔχουμε ἀρκετὸ προσωπικὸ καὶ ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκόντων δὲν ἀρκεῖ, καὶ μὲ ἄλλες Σχολές, καὶ μὲ ἄλλα πανεπιστήμια ἢ καὶ μὲ ἀκαδημαϊκοὺς ἐργάτες, εἴτε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ εἴτε ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἔργο καὶ θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν στὴν

ακαδημαϊκή κοινότητα. Επίσης, οί καθηγητές του έξωτερικού θα έπρεπε να δημιουργήσουν μικρές ομάδες, οί όποιες θα συσκέπτονται με αυτούς που βρίσκονται εδώ, ώστε και προγράμματα να αναβαθμίζονται και ή έξωστρέφεια να προάγεται και οί εμπλεκόμενοι να προσπαθούν να φέρουν χρήματα, ιδέες και καινοτόμα προϊόντα από το έξωτερικό στο πανεπιστήμιο, ώστε τελικά να δημιουργηθεί ένας ενάρετος κύκλος προόδου και έξόδου από την κρίση. Έμφαση θα πρέπει επίσης να δοθεί στο ζητούμενο για μια ισότιμη ανάπτυξη σε όλόκληρη τη χώρα. Η Αθήνα έχει αυτή τη στιγμή τέσσερα μείζονα και πολλά μικρότερα έρευνητικά κέντρα. Στη Θεσσαλονίκη έπενδύονται πολύ λιγώτερα χρήματα για πολύ λιγώτερα κέντρα.

Θά πρέπει επίσης το Πανεπιστήμιο να επέκταθει σε βάθος. Δεν μπορεί να άριστεύσει σε όλα τα πεδία μια Ίατρική Σχολή της όποίας το προσωπικό καθημερινά μειώνεται. Θά πρέπει να αποφασίσει που είναι ή κύρια δύναμή της, και να φτιάξει κέντρα άριστείας, ούτως ώστε και να διακρίνεται διεθνώς και να δημιουργήσει οικονομίες κλίμακος. Τόσο ή Ίατρική Σχολή όσο και άλλες σχολές θα πρέπει με έξωστρέφεια να ταυτοποιήσουν και να εισαγάγουν νέες τεχνολογίες που θα προάγουν την εκπαίδευση και την άσκηση της κάθε επιστήμης καθημερινά. Προχωρώντας προς το μέλλον, θα πρέπει σιγά σιγά να αλλάξει και ή κουλτούρα και οί δυνατότητες των νέων παιδιών, ώστε όχι μόνο να μάθουν και να εφαρμόσουν νέες γνώσεις, αλλά και να δημιουργήσουν, να φτιάξουν π.χ. ένα προϊόν που θα είναι δικό τους. Έρώτησα πρόσφατα κάποιον από τους νέους φοιτητές του ΑΠΘ οί όποιοι είχαν έλθει στο εργαστήριό μας για ολιγόμηνη εκπαίδευση και εργάζονταν πολύ σκληρά: «Τί σε κάνει, άντι να είσαι στη Χαλκιδική να πίνεις τόν φραπέ σου

και να κάνεις τα μπάνια σου, να κάθεται μέρα νύχτα στο εργαστήριο μαζί με τους συναδέλφους σου;». Μου άπαντα: «Κύριε Καθηγητά, τέσσερις λέξεις: Η χαρά της δημιουργίας. Το γεγονός ότι μελετώ μια καινούργια δομή, που αύριο μπορεί να γίνει φάρμακο και να γράφω 3-4 ή 5 σειρές στο επόμενο textbook της Φυσιολογίας ή της Παθολογίας είναι μια ευκαιρία που δεν θέλω να χάσω με τίποτα». Αυτή τη χαρά της δημιουργίας θα πρέπει να την έμφυσίσουμε στα νέα παιδιά, αλλά και τη μέθοδο να ανακαλύπτουν τη γνώση, να αναλύουν κριτικά τα δεδομένα και να συνθέτουν γόνιμες άπαντήσεις...

Η Unesco, ο Παγκόσμιος Όργανισμός Υγείας και ο Όργανισμός Ηνωμένων Έθνών έχουν ανακηρύξει το 2016 ως χρόνο Άριστοτέλη, για να εορτάσουν τα 2.400 χρόνια από τη γέννηση του Άριστοτέλη, ενός φωτισμένου δασκάλου που έδρασε σε αυτήν εδώ την περιοχή, πήρε μια χούφτα νέων ανθρώπων, τους έπλασε το μυαλό να σκέπτονται διαφορετικά και τους παρότρυνε να αλλάξουν τόν κόσμο. Και τόν άλλαξαν τόν κόσμο τους και τόν κόσμο μας ο Άλέξανδρος και οί τότε συμφοιτητές του στη Μίεζα της Μακεδονίας. Θά ήταν χρήσιμο να σκεφθεί ένας φοιτητής σήμερα, ένας νέος έπιστήμονας σήμερα, πώς θα μπορούσε να έμπνευσθει και να έμπνεύσει. Θά ήταν χρήσιμο να σκεφθεί ένας καθηγητής, έν μέσφ της κρίσης σήμερα, πώς θα μπορούσε να δώσει στους νέους ανθρώπους, με το δυναμικό και την όρεξη να φέρουν την ποθητή αλλαγή, τα εργαλεία για να αναλύσουν το τί συμβαίνει στην κοινωνία μας και τη γνώση για το πώς θα μπορούσαν να συνθέσουν άπαντήσεις, ώστε να δημιουργήσουν έναν κόσμο που θα είναι καλύτερος, όμορφότερος, ανθρώπινότερος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΝΤΖΩΡΟΣ

Καθηγητής της Παθολογίας στα Πανεπιστήμια Harvard και Βοστώνης